

Anna Auzāne

Mītrades izpausmes Henrija Deivida Toro darbā “Voldena jeb Dzīve mežā”

Henrijs Deivids Toro (*Henry David Thoreau*, 1817–1862), “amerikāņu Ruso” un “jeņķu Diogēns”, transcendentālais ideālists, zīmuļu fabrikas mantinieks un dabas draugs, 1845. gada martā aizņēmas cirvi un aizgāja mežā pie Voldenas dīķa Konkordā, Masačūsetsas štatā, lai būtu brīvs. Kā Toro ir izsacījis, viņš labprātāk sēdētu “uz ķirbja – bet viens pats – nekā spaidītos ar citiem uz samta spilveniem” (Toro, 2004, 32). Toro projekts bieži vien tiek salīdzināts ar robinsoniādi, lai gan labprātīgu, un, tāpat kā Daniela Defo (*Daniel Defoe*, 1659–1731) varonis Krūzo, arī Toro ar pavisam neskartu dabu nesastapās un, visticamāk, nemaz negribētu sastapties.

Amerikāņu ekokritiķis Lorenss Bjūels (*Lawrence Buell*, 1939), kura darbus ekokritikas pētnieki uzskata par kanoniskiem, darbā “Toro, dabas rakstība un amerikāņu kultūras izveidošanās”¹ nosauc četras pazīmes, pēc kurām noteikt, vai teksts var nonākt ekokritikas uzmanības lokā: 1) dabas (neantropocentriskā) vide tekstā atklājas ne tikai kā fons; 2) cilvēku intereses nav vienīgās leģitīmās intereses; 3) cilvēka atbildība pret vidi ir daļa no teksta ētiskās orientācijas; 4) par vidi tiek radīts priekšstats kā par procesu (Rižijs, 2013, 458). Toro darbs “Voldena” (1854) atbilst visiem Bjūela kritērijiem, līdz ar to rakstā tiek analizēts, ko teksts dara gan ar vienkāršu lasītāju, gan ar pētnieku, kurš ir padziļināti pievērsies ekokritikai.

Mūsdienās atsevišķi pētnieki noraida Toro mantojumu, uzsverot viņa mizantropiju, svētulību un apsēstību ar sevi. Toro esot gribējis būt Ādams pirms Ievas radišanas un saglabāt šo svētļaimīgo Ēdenes stāvokli mūžīgi. Tomēr pat skarbākie kritiķi nevar noliegt Toro sniegumu nozīmīgu dabas vietu saglabāšanā un uzturēšanā (Schulz, 2015; Hohn, 2015, etc.). Toro bija raksturīga arī savāda humora izjūta. Viena no viņa apšaubāmajām asprātībām ir šāda: “[Kaķis] aizbēga mežā un kļuva par meža kaķi, bet vēlāk, kā dzirdēju, šis esot iekritis murkšķu slazdā un tādējādi kļuvis par beigtu kaķi.” (Toro, 2004, 37) Tomēr “Voldena”, ko varētu

¹ Sk.: Buell, Lawrence. (1995) *The Environmental Imagination. Thoreau, Nature Writing, and the Formation of American Culture*. Cambridge: Harvard University Press.

dēvēt par kantorgrāmatu vai žurnālu (līdzīgus mēdz turēt kuģī, un arī Toro savu mājiņu sauc par kabīni), ir saistoša modernajam cilvēkam, jo uzrāda dabas mitoloģijas un pašmitoloģijas mēģinājumus, kas vismaz daļēji ir saistāmi ar viņa transcendentālā ideālisma idejām.² Piemēram, to, cik ļoti nesvarīga īstiem filosofiem ir laika precīza dokumentācija, atklāj fakts, ka Toro divdesmit sešus kabīnē pavadītos mēnešus “kondensējis” vienā kalendārā gadā. Nodokļus Toro vietā nomaksāja mīļotā tante Marija, pie kuras savas noslēgtības periodā viņš bieži gāja meklēt kompāniju, siltu maltīti un veļas lāpītāju (iespējams, to pamato Toro darbs “Pilsoniskā nepakļaušanās” (1849) un tajā ieskicētā pārliecība par indivīda tiesībām). Aiza starp ieceri un izpildījumu mēdz būt dziļāka, nekā tas tiek plānots, un tā būtu tikai individuālās sirdsapziņas lieta, ja vien žurnālā viņš lielīgi neapgalvotu, ka spētu pārtikt pat no naglām, ja vien gribētu (Toro, 2004, 52).

Kāda bija Toro motivācija atgriezties pie dabas un vienkāršākas dzīves? Iemesli bija vienlaikus praktiski un cēlušies no dziļas teorētiskas apceres. Pirmkārt, Toro bija neapmierināts ar tālaika izglītības sistēmu: “Kāda jēga studēt ķīmiju un nezināt, kā cep maizi? [...] Absolvējot koleģiju, es par lielu pārsteigumu uzzināju, ka biju tur studējis navigāciju! [...] Students, lasīdams Ādamu Smitu un Rikardo, tajā pašā laikā neglābjami iedzen parādos savu tēvu.” (Toro, 2004, 42) Otrkārt, viņš atklāja, ka var sevi nodrošināt ar roku darbu, strādājot vien sešas nedēļas gadā. Cilvēka pamatvajadzības esot tikai barība, mitekļis, apģērbs un kurināmais (Toro, 2004, 14). Treškārt, Toro mīlēja dabu un bija apkaimes mērnieks, gans un lietusgāzu un sniegpuķeņu inspektors (toreiz ierasta profesija), kas viņam radīja vēlmi iepazīt dabu tuvāk. Apkopojot šos un citus – nenozīmīgākus – iemeslus, Toro stāsta, ka vēlējies iegūt “brīvības grāmatu” (Toro, 2004, 56), un min, ka vairums cilvēku dzīvo kā vergi. Vismaz daļēji pretojoties industriālajai revolūcijai un ejot it kā atpakaļgaitā, Toro dzīvē ievieš principu “Vienkāršo!”. Šis princips atspoguļojas viņa darbā, kura pamatmetode ir statistika. “Voldenā” ir atkārtotas ziņas par finansiālajiem izdevumiem, piemēram, par eļļu vai zemes darbiem, kas radušies, dzīvojot mežā. Darbs nereti ir aforistisks, un tas vietām traucē saskatīt saikni starp dažādiem izteikumiem, taču ir interesanti padomāt, piemēram, par tādām Toro izstrādātajām definīcijām kā “kristietība ir uzlabota agrokultūras metode” (Toro, 2004, 32), kuras vēlāk tieši vai

² Latviski nekas daudz no amerikāņu transcendentālā ideālisma pārstāvju darbiem nav tulkots, tomēr slavenākais Toro domu un laika biedrs noteikti ir Volts Vītmens (Whitman, 1819–1892), kurš apdziedāja Ameriku, šo “dižāko no poēmām”. Vitmens, Volts. (2011) *Zāles stiebrī*. Tulk. A. Ostups, K. Vērduņš u. c. Rīga: Neputns. Par transcendentālo ideālismu ekokritikas sakarā var skatīt, piemēram: Marland, Pippa. (2013) Ecocriticism // *Literature Compass*, Nr. 10, pp. 846–868.

netieši izmantos, piemēram, Ernests Gelners (*Ernest Gellner*, 1925–1995) arī latviski pazīstamajā trīsdaļīgās hronoloģijas darbā “Arkls, zobens, grāmata”³.

Brīvība Toro vismaz dažās dzīves jomās ļāva spriest par parādībām neatkarīgi no sabiedrības viedokļa. Prātnieks daļēji aizsteidzās priekšā laikam. Īpaši tas attiecas uz jautājumiem par veģetārismu un verdzību. Toro strīdas ar kādu fermeri, kurš labprāt uzkož ceptu murkšķi un kurš viņam saka: “No augu barības vien dzīvot nav iespējams, jo tajā nav vielu, no kā veidoties kauliem”, lai gan fermeris, tā runādams, “brien aiz vērsiem, kuri ar saviem augu barības veidotajiem kauliem rauj viņu ar visu klamzīgo arklu uz priekšu pāri jebkādiem šķēršļiem” (Toro, 2004, 12). Tāpat leģenda vēsta, ka Toro esot protestējis pret universitāšu paradumu diplomu vāku noformējumā izmantot dzīvnieku ādu, sakot, lai katra aita labāk paturot ādu sev mugurā. Sprieždams par dzīvniekiem, Toro bieži mēdza norādīt uz pretrunām cilvēku domāšanā.

Savukārt verdzību Toro uzskatīja par ļoti primitīvu kalpošanas formu. Tomēr liekas, ka viņš šo pārspriedumu izmanto vispārinātākai morālei: “Ir grūti kalpot dienviņu vagaram, vēl grūtāk – ziemeļu uzraugam, bet vistrakāk, ja esat izdzinējs pats sev. [...] Rau, kur pa lielceļu iet lopu dzinējs: diena vai nakts – viņš dodas uz tirgu. [...] Kas viņam liktenis – ka tikai nauda makā! Vai gan viņš nestrādā pie skvaira, vārdā Kusties Žiglāk? [...] Ļaužu vairākums vada savas dienas klusā izmisumā.” (Toro, 2004, 10–11) Skaidrs, ka atsauksšanās uz dabu bieži kalpo fiziskai vai garīgai pakļaušanai, – visviens, vai tic principam, ka cilvēks no dabas ir visēdājs, kurš bez gaļas nevar iztikt, vai Aristoteļa (*Ἀριστοτέλης*, 384–322 p. m. ē.) uzskatam, ka verdzība ir dabiska, jo vergam pēc savas iedabas ir saprātīgāk pakļauties kungam, un abiem tā ir labāk. Ja pieņemam, ka no prāta sprieduma izriet praktiskas izmaiņas rīcībā, Toro nav līdz galam konsekvents. Viņš viens pats nevar atcelt verdzību, taču Toro, protams, vajadzētu saprast, ka verdzībai ir vismaz divas nozīmes un ka salīdzināt melnādaino verdzību ar savu kalpošanu pilsētai, kas atņem dārgo laiku pastaigai pa mežu, ir vismaz nekorekti. Savukārt, runājot par veģetārismu, ir jānorāda uz pretrunu, ka, lai gan Toro pats neēd medījumu, medīšanu viņš atzīst kā patriarhālu zēnu audzināšanas paņēmieni, turklāt pats, papildinot maltīti, neatsakās no zivīm, varbūt uzskatot tās par zemāka kognitīva līmeņa radībām.

Frānsiss Bēkons (*Francis Bacon*, 1561–1626) uzskatīja, ka daba ir spīdzināma un ka tikai šādā veidā var atklāt tās noslēpumus (inkvizīcijas metode). Savukārt Toro daba ir duāla – viņš tai “ļauj” patstāvīgi dzīvot,

³ Sk.: Gellner, Ernest. (1988) *Plough, Sword and Book: The Structure of Human History*. London: Collins Harvill.

tomēr nereti iestarpina, ka daba ir attaisnojami pakļaujama. Toro, protams, nav tik vardarbīgs savā nostājā kā Bēkons, taču arī viņš apgalvo, ka “dabu uzveikt nav viegli, bet tā ir jāuzveic” (Toro, 2004, 166). Daba viņam ir resurss, un, lai gan Toro laikos nebija izstrādāta “bioholokausta” (Steigens, 1999, 127, etc.) vai “ekoloģiskās pēdas” ideja, Toro ir norūpējies par to, kā saglabāt dabu nākamajām paaudzēm un kā to neizsaimniekot. Atrašanās biokopienā veicina pārdomas par pienākumiem pret dabu. Attiecības ar dabu Toro ir vienlaikus tuvas un atsvešinātas – viņš uzskata, ka ir “dabas vidū, esmu daļa no tās” (Toro, 2004, 99), bet liels ir viņa pārsteigums un, iespējams, arī pašapziņas trieciens, kad ziemeļpūce atļaujas uz viņu neregēt. “Starp viņas plakstiem bija palikusi vaļā šaura spraudziņa, pa kuru tā paturēja mani savā redzeslokā; pusaizvērtām acīm lūkodamās laukā no savas sapņu pasaules, viņa pūlējās saprast, kas tur par miglainu ērmu vai puteklīti rēgojas viņas acu priekšā.” (Toro, 2004, 198) Dzīvniekiem ir sava vērtēšanas skala, kas nesakrīt ar cilvēku spriedumiem, līdz ar to attiecības, visticamāk, ir hierarhiskas tikai no tādu cilvēku kā Toro skatpunkta. Pūcei viņš ir tikai nevēlams miega traucēklis.

Lai nu kā, daba Toro, vismaz pēc viņa paša apgalvojumiem, ir krietni tīkamāka par cilvēku sabiedrību. Pie viņa nāk gan filosofi, gan dzejnieki, gan zemkopji, gan mājsaimnieces, gan vientuļnieki, tomēr viņš neatzīst sabiedriskus pasākumus, kur “tiekamies pie galda trīs reizes dienā un barojam cits citu ar to pašu sasmakušo sieru – savu personu” (Toro, 2004, 104). Dabas un kultūras attiecības Toro darbā ir neviennozīmīgas – vienubrīd viņš sūdzas par vietējo sabiedrību, kas lasa tikai Svētos Rakstus, bet nelasa Platonu (*Πλάτων*, 428/7–348/7 p. m. ē.), jo viņš nav Konkordas iedzīvotājs, bet citu brīdi atzīst, ka pirmo gadu Voldenā lielākoties pavadījis, kaplējot pupas, tāpēc laika lasīšanai neesot atlicis (un ar to viņš šķietami lepojas).

Daba Toro ir apdvēseļota. Viņa darbā ir skaidri nolasāmi panteisma motīvi un arī dabas kā sievietes attēlojums. Piemēram, ezeru viņš raksturo šādi: “Nez vai pasaulē ir vēl kaut kas tikpat skaists, tikpat tīrs un reizē tikpat liels kā ezers. Debesu ūdens. Tam nevajag žogu. Tautas te nāk un iet, bet tā dzidrums paliek nesamaitāts. [...] No visām man pazīstamajām būtnēm Voldena tik un tā izskatās vislabāk, un labāk par citām tā pratusi saglabāt savu šķīstību. [...] Kaut arī viņas krastus nolīduši mežcirtēji, kaut arī īri tajos sacēlušī savas cūkkūtis un tās robežās ielauzies dzelzceļš, kaut arī reiz to nosmēlušī ledus tirgotāji, viņa pati nav mainījusies, un tajā joprojām lāsno tas pats ūdens, ko es skatīju bērnībā; mainījies esmu tikai es.” (Toro, 2004, 142 un 145) Mūsdienās tiek uzsvērts, ka metafora “māte daba” un tamlīdzīgi izteikumi naturalizē sievieti un feminizē dabu (Rižijs, 2013, 451). Toro darbos parādās arī analogijas, kurās tiek

salīdzināta neskartās dabas apgūšana un ekspluatācija ar sieviešu iesaistīšanu seksuālos sakaros.

Dabas šķietamā šķīstība un neskartība sabalsojas ar Toro raksturīgo vēlmi atbrīvoties no visa liekā un pilsētas puritāniski noskaņotās vides: “Šķīstums ir cilvēka krāšņākā ziedēšana, un tas, ko saucam par Ģenialitāti, Heroismu, Svētdzīvi un tamlīdzīgām lietām, ir tikai šīs ziedēšanas nobriedinātie augļi. Kad tīrības kanāls atveras, cilvēks tūliņ pat tiecas pretī Dievam.” (Toro, 2004, 165) Daba Toro reizēm liekas tikai kā viena no neskaitāmajām Dieva radošajām izpausmēm, – Dievu viņš dēvē par Visuma Celnieku (Toro, 2004, 243), bet stāstā par vabolīti, kas izperinājās no ferma virtuves galda pēc sešdesmit gadiem (tas bija noskaidrojams, analizējot gadskārtu gredzenus), viņš saskata pierādījumu nemirstībai vai vismaz augšāmcelšanās brīnumam (Toro, 2004, 246). Dabas un Dieva, dabiskā un pārdabiskā attiecības literatūrā un filosofijā ir mainīgas; vien var piebilst, ka Toro ir paturējis jau no viduslaikiem nākušo nošķirumu starp *natura naturata* jeb pasīvo, radīto pasauli un *natura naturans* jeb aktīvo, fizisko spēku, kas radīja pirmo. Līdzīgi jau minētā Bjūela darbos dominē pārveidotā daba jeb *built nature* un nepārveidotā daba jeb *unbuilt nature*.

Toro darbā daba tiek personificēta dažādos veidos – piemēram, rudeņi viņš dēvē par atraitni (Toro, 2004, 229) vai runā par tikšanos ar kokiem kā ar dzīvām būtnēm (Toro, 2004, 198), vai satraucas par zaķi, kas raud kā bērns (Toro, 2004, 160). Toro atsaucas arī uz Čārlzu Darvinu (*Charles Darwin*, 1809–1882) un Aleksandra fon Humbolta (*Alexander von Humboldt*, 1769–1859) darbā “Kosmos” (1845–1862) jaunieviestajām teorijām. Viens no spilgtākajiem aprakstiem “Voldenā” ir Toro novērotā skudru cīņa. Viņš izsakās: “Kādu dienu, dodoties uz savu malkas kaudzi vai, pareizāk sakot, celmu kaudzi, es ieraudzīju divas lielas, niknā cīnīnā iekarsušas skudras; viena bija sarkana, otra – melna, turklāt daudz lielāka par pirmo, gandrīz puscollu gara. [...] Tas bija brāļu karš – karš starp sarkanajiem republikāņiem, no vienas puses, un melnajiem imperiālistiem, no otras puses. [...] Man nav ne mazāko šaubu, ka karotājas skudras cīnījās par ideju, tāpat kā mūsu senči, nevis par to, lai tiktu atcelts trīs peniju tējas nodoklis, un ka visiem dalībniekiem šī cīņa vienmēr paliks atmiņā tikpat nozīmīga un neaizmirstama kā kauja pie Bankerkalna.” (Toro, 2004, 171–173)

Toro ir pārliecināts: cēloņsakarības, kas atklājas, vērojot dabu, ir ne mazāk precīzas un patiesas arī ētikā. Abās jomās ir spēkā tas, ko Toro sauc par vidējā lieluma likumu. Toro raksta: “Divu diametru likums palīdz mums atrast ne tikai Sauli planētu sistēmā un sirdi cilvēka ķermenī; novelciet lielākā garuma un platuma līnijas cauri visam cilvēka ikdienas atsevišķo rīcību un dzīves viņu kopumam, neaizmirstot izmērīt arī viņa ličus un licīšus, un šo līniju krustpunktā jūs atradīsiet viņa patieso augstumu vai dziļumu.” (Toro, 2004, 215–216) Protams, tas ir visai apšaubāms

pieņēmums (kaut vai tāpēc, ka vienādām sekām mēdz būt dažādi cēloņi), tomēr Toro ir nozīmīgi viņa un citu transcendentālistu tā dēvētie “augstākie likumi”. Frīdrihs Šellings (*Friedrich Schelling*, 1775–1854) piedāvāja ciklu, kurā cilvēks secīgi iziet cauri bioloģijas, ķīmijas un fizikas fāzēm, lai savu augstāko piepildījumu rastu mākslā (Šellings, 2008, 28 un citur), bet amerikāņu transcendentālisms īpaši uzsvēra sirdsapziņas likumus, kas ir svarīgāki par valsts izdotajiem likumiem. Nav brīnums, ka transcendentālistu idejas praktiskais izpildījums rodams Martina Lutera Kinga (*Martin Luther King*, 1929–1968) un Mahātmas Gandija (*Māhātmā Gandhi*, 1869–1948) darbībā, tā ietekmēja anarhistus, turklāt “Voldena” virknē Austrumeiropas valstu piedzīvoja pirmos vai pat atkārtotos izdevumus Samta revolūcijas laikā. Toro ir pievilcīgs jauniešiem (kas ir saprotami, tāpēc ka jauni cilvēki parasti ir radikālāk noskaņoti), jo apgalvo, ka cilvēkam ir jābūt neatkarīgam un jāpretojas apspiedošajām autoritātēm. Viņš pat lielīgi izsakās: “Es uz šīs planētas esmu nodzīvojis trīsdesmit gadus, un man vēl nav gadījies dzirdēt no vecākiem cilvēkiem nevienu vērtīgu, pat ne nopietni ņemamu padomu. Viņi man nav pateikuši un laikam jau arī nevar pateikt neko lietderīgu.” (Toro, 2004, 12) Visbeidzot, iespējams, visinteresantākā Toro ideju adaptācija ir biheiviorista Beresa Frederika Skinera (*Skinner*, 1904–1990) 1948. gadā sarakstītais utopiskais romāns vai (agrākās) zinātniskās fantastikas darbs “Voldena II”. Tas vēsta par 1000 biedriem, kuri nolemj dzīvot Toro ideju iedvesmotā kopienā.

Daba, protams, var būt līdzeklis, kā iegūt neatkarību, aizbēgt, izolējot sevi no nesaprotošās sabiedrības (“man nav nekādas vajadzības izdot naudu par aizkariem, jo manos logos neviens neskatās, izņemot sauli un mēnesi” (Toro, 2004, 54)), tomēr var jautāt, kāpēc tad Toro nepalika mežā. Viņam, protams, ir atbilde: “Es aizgāju no meža tā paša iemesla dēļ, kādēļ tajā apmetos. Varbūt man likās, ka man vēl jānodzīvo vairākas citas dzīves, un es nevarēju ilgāk kavēties. Apbrīnojami, cik viegli un nemanāmi mēs ieslīdam kādā noteiktā dzīves kārtībā un iebraucam sev ērtas sliedes. Es vēl nebiju tur nodzīvojis ne nedēļu, kad manas kājas jau bija ieminušas taciņu no durvju priekšas līdz dīķim.” (Toro, 2004, 238) Var gan jautāt, vai pieradums ir kaitīgs jebkurā gadījumā. Galu galā Toro varēja apliecināt nodomu nopietnību, apmetoties mežā uz mūžu. Starp citu, ilgs mūžs Toro nebija lemts – Voldenā viņš apmetās divdesmit septiņu gadu vecumā, bet nomira no tuberkulozes četrdesmit četrus gadus vecumā, pierādāms, ka veselīgs dzīvesveids ne vienmēr ir saistīts ar garu mūžu un ka viņam īsti nebija pamata tik kategoriski apgalvot, ka kafijas dzeršana lika sabrukt Romas impērijai (Toro, 2004, 163).

Toro viens no visbiežāk citētajiem un klišejiskākajiem “iedvesmojošajiem izteikumiem”, kas iekļuvis neskaitāmās absolventu runās un pēc būtības līdzinās biežajai atgādināšanai, ka daudzi slaveni cilvēki nav

tikuši līdzī augstskolu programmai, ir šāds: “Ja kāds neiet kopsolī ar saviem laikabiedriem, varbūt tas ir tāpēc, ka viņš dzird citu bundzinieku. Ļaujiet viņam soļot pie tās mūzikas, kuru viņš dzird, lai cik savāds jums liktos tās ritms un tālīna tās skaņa.” (Toro, 2004, 240) Der gan paturēt prātā, ka tad, ja visi darītu līdzīgi kā Toro, “aiziešana” kļūtu bezjēdzīga vai vismaz apšaubāma. Vides problēmas tad tikai tiktu pārnestas no pilsētas uz laukiem. Kāds var nodomāt, ka viņam ir ļauts izmest atkritumus dabā, jo neviens jau neredzēs, atkritumu kaudzes tur ir jau tāpat un viņam par to nebūs jāatbild, jo izsekot katram indivīdam nav iespējams. Ne velti t. s. ekomarksisti vai ekosociālisti uzsver: vides degradācijas problēmas, piemēram, augsnes, gaisa vai ūdens piesārņojums un sugu izmiršana, bieži vien nav šķirtas no sociālajām problēmām. Savukārt tādi dziļi ekoloģijas piekritēji kā Ārne Ness (*Næss*, 1912–2009) un citi akcentētu, ka cilvēkiem ir jāklusē biocentriskiem, nevis jāpaliek antropocentriskiem, pat ja tas nozīmētu virkni neērtību. Tas tāpēc, ka ikkatram dzīvniekam, augam vai pat minerālam, nemaz nerunājot par fiziogēogrāfisko ainavu un citām lielākām dabas vienībām, ir pašvērtība, kas nav atkarīga no cilvēku domām par tām.

Toro atzīst, ka viņš mežā nejūtas pamests. Viņš raksta: “Es neesmu vientuļāks par savrupu deviņvīru spēku vai pļavas pieneni, vai pupas lapu, vai skābeni, vai dunduru, vai kameni. Es neesmu vientuļāks par Milbrukas strautu vai vējrādi, vai Polārzvāigzni, vai dienvidvēju, vai aprīļa lietu, vai janvāra atkusni, vai pirmo zirnekli jaunuzceltā mājā.” (Toro, 2004, 105) Kā viņš raksturīgajā aforistiskajā stilā uzsver, viņa mājā atrodami trīs krēsli: viens – vientulībai, otrs – draudzībai un trešais sabiedrībai. Toro vēlas sev nodrošināt maņu un prāta šķīstību, tāpēc viņš nedomā galējībās – viņam nebūtu pieņemama nedz absolūta vientulība, nedz uzspiesta sabiedrība. To viņš pamato, kārtējo reizi norādot uz dabas un cilvēka nesaraucamo saistību: “Kāpēc spainī ūdens drīz vien samirkst, bet sasalušā veidā saglabājas vienmēr svaigs? Bieži saka, ka tāda pati atšķirība esot arī starp jūtām un prātu.” (Toro, 2004, 220) Līdzība nav pārsteidzoša, ņemot vērā arī Toro bibliisko pieņēmumu, ka cilvēks esot nekas cits kā vien Dieva radīts mālu savēlums (Toro, 2004, 267).

Toro “Voldena” liek domāt par to, kādam ir jābūt cilvēkam, lai atļautos tamlīdzīgu projektu. Toro ir pamatoti kritizēts par nabadzīgo zemnieku romantizēšanu un par to, ka viņš pats bija samērā turīgs “džentlmeņu fermeris”, kas nozīmē, ka viņam pastāvēja arī citas darba iespējas bez zemes apstrādes. Lai gan viņš sevi dēvēja par skvoteru, zemes īpašums piederēja transcendentālistam Ralfam Voldo Emersonam (*Ralph Waldo Emerson*, 1803–1882). Emersons ir tikpat zināms kā Toro, un arī latviski jau 20. gadsimta sākumā tika tulkotas gan vairākas viņa grāmatas, gan pazīstamā spirituālistiski iekrāsotā eseja “Taisna tiesa” (1841).

Nebūt ne visi var lielu daļu laika veltīt, lai klausītos “ūpja serenādes” (Toro, 2004, 96). Vergs vai toreizējā māte ar septiņiem bērniem kaut ko tamlīdzīgu izglītības trūkuma un aizņemtības dēļ nevarētu īstenot, ja pieņemam, ka atstāt rakstus ir nepieciešams nosacījums. Taisnības labad jāpiebilst, ka ģimenes tēvs arī, taču viņš vismaz varētu, piemēram, uz ievērojamu stundu skaitu dienā “aiziet prom” kā mežcirtējs, arājs u. tml., ja vien turpinātu nodrošināt ģimeni. Viens no retajiem izņēmumiem sievietes vidū 19. gadsimtā bija Toro laikabiedre amerikāņu dzejniece Emīlija Dikinsone (*Dickinson*, 1830–1886), kura sevi realizēja, par spīti atturīgajai dzīvei un tam, ka dzīves laikā tika publicēti mazāk par desmit viņas “sīvā panta” dzejoļiem. Toro nekad nav bijis precējies; tāpat ir tenkots, ka viņš, iespējams, ir bijis vai nu aseksuāls, vai homoseksuāls. Pēdējie pētījumi gan dokumentē Toro kaislību uz kolēģa sievu (Marcus, 2021), lai gan viņš esot bijis tik kautrīgs, ka nevarējis iziet cauri virtuvei bez nosarkšanas, ja tajā atradušās kalpones. Jāņem vērā, ka Toro dzīvesveidu ietekmēja askētiskā pilsētiņas vide. Piemēram, “Bagātību salas” (1883) un “Doktora Džekila un mistera Haida dīvainā stāsta” (1886) autors Roberts Lūiss Stīvensons (*Stevenson*, 1850–1894) Toro nošķirtību esot uzskatījis par ļoti sievišķīgu bēgšanu no sevis, nevis par rūdīta, robusta, “es-zinuko-gribu” vīra piedzīvojumu.

Toro dabas aprakstos nolasāma dabas idealizācija un nostalgija pēc laikiem, kad industriālā revolūcija vēl nebija uzņēmusi postošus apgriezienus (viņš nereti pat runā par mistisku zelta laikmetu). “Pavadīsim kaut vienu dienu tikpat nesteidzīgi kā daba un neļausim katrai rieksta čaumalai vai oda spārnam, kas nokritis uz sliedēm, notriekt sevi no ceļa.” (Toro, 2004, 76) “Voldena jeb Dzīve mežā” var tikt kritizēta par patvaļīgu faktu izlasi un pārāk moralizējošu retoriku, kas dažiem kritiķiem ir ļāvis no Toro izveidot sevī noslēgtu karikatūru, kura darbi amerikāņu skolēniem obligāti jālasa tikai dabas aprakstu dēļ vai kā laikmeta liecība. Tomēr kāds Toro grāmatas nodaļas nosaukums “Kur es dzīvoju, un kam es dzīvoju?” ļauj tuvoties cilvēka eksistences pamatīgākajiem, nopietnākajiem jautājumiem un domai, ka vienmēr var mēģināt izvēlēties piemērotāko dzīvesveidu bez apkārtējiem spaidiem.

Īpaši nozīmīgs šis mudinājums var būt mūsdienās, proti, 21. gadsimta divdesmitajos gados. Aptuveni pirms simt gadiem piedzīvotā spēņu gripa rāda, ka vēsturi ir iespējams uztvert drīzāk cikliski nekā lineāri. Ir savairojies gan akadēmiskās, gan daiļliteratūras (piemēram, Paolo Džordāno (*Paolo Giordano*, 1982) tagad jau naivā un novecojušā eseja “Sērgas laikā” (2020)) klāsts, kas aplūko cilvēku kā kulturālu un tehnoloģijām aprīkotu būtņu un dabas uzlikto ierobežojumu pamatojumu un skaitu. Vieniem (pārsvārā bagātajiem) pandēmija var būt terapeitiska meditācija un kaut daļēja izraušanās no kapitālisma apburtā loka, piemēram,

samazinoties sapulču un vairojoties brīvo stundu laikam, bet sievietēm un nabadzīgajiem mēdz uzkraut tos pienākumus, no kuriem nosacīti viņus bija atbrīvojusi emancipācija un labāka izturēšanās pret darbiniekiem. Nopietnas slimības, tāpat kā kari, sabiedrību ne tikai iesaldē attīstībā, bet arī atsviež laikā pāris desmitgadēm (teiksim, var ievērot, cik dramatiski cēlies pret aziātiem vērsto uzbrukumu un aizskarošo piezīmju daudzums). Tāpat tiek spriests, vai vīruss ir laboratorijās radīts “negadījums” vai naturāla nelaime, kas cēlusies no neatbilstošas diētas, neievērotām sanitārajām prasībām, dzīvnieku saskarsmes ar *Homo sapiens* utt. Galu galā šajā gadsimtā ik pa pāris gadiem cilvēcei jau ir bijis jāsaskaras ar putnu, cūku un citu gripu uzliesmojumiem.

Tomasa Manna (*Thomas Mann*, 1875–1955) “Burvju kalnā” (1924) gars un miesa tuberkulozes – vēl vienas elpceļu slimības – dēļ dumpojās, jo miesa uzskatīja, ka ir pamesta novārtā (un otrādi). Cilvēki kā īpaši dārgu relikviju pie sirds vai atvilktnē glabāja mīļotā plaušu rentgenattēlu, kas bija vēl viena šķietama tehnoloģiju uzvara pār dabu. Lepnā Alpu kalnu sanatorija *Berghof* romānā parādās ne tikai kā vieta, kur nošķirt sevi no veselajiem līdzenumā, bet arī kā telpa, kur nelikties ne zinīs par tuvojošos karu (slimnieki šeit izvairās lasīt avīzes).

Kā redzams no salīdzinājuma, Toro nebija īpaši daudz ārēju apstākļu, ja nu vienīgi ekonomijas un pašizglītības kāre, kas liktu nošķirties. Tie galvenokārt bija sirdsapziņas apsvērumi. Manns arī pieredzēja to, ko pieredz cilvēki 21. gadsimtā, proti, atskārtu, ka pirmo reizi viņa paaudzes cilvēki pieredz pasaulvēsturisku notikumu – tieši pasaulvēsturisku, jo lokāli kari atsevišķus reģionus ir skāruši vienmēr. Pat terorisms – uzbrukumi ēkām, Ziemassvētku tirdziņiem vai jauniešu nometnēm – parasti ilgstoši iespaido tikai vietējos iedzīvotājus, pat ja noziedznieku uzsaukumi ir pompozi, deklarējoši un efektīgi. Līdzgaitnieki kļūst nopietnāki un pamazām nobriest. Gan kari, gan globālas slimības cilvēkus mobilizē – savāc spēkus līdz pēdējai iespējai, liek upurēties un pārdomāt nozīmīgo. Ir svarīgi, lai šis process neapstātos līdz ar karadarbības vai slimības izsīkšanu vai vismaz kontrolējamību.

Var secināt, ka Toro nevar uzskatīt par īpaši labu pavadoni reālpolitikas skaidrošanai vai kategoriskas, demonstratīvas attieksmes paušanai pret tuviniekiem. Drīzāk Toro spriedumi noder, domājot par ekoloģiju, iekšējo un ārējo tīrību un resursu samērīgu pārdali. Toro mācība vai dzīves vedums arī ļauj atcerēties vairāku prominentu filosofu un skolu⁴ rezignētos izteikumus par spiedīgo situāciju, kurā mums jāatrodas, un

⁴ Stoiķi, Džordžs Bērklis (*George Berkeley*, 1685–1753) ar solipsismu, Imanuels Kants (*Immanuel Kant*, 1724–1804), Arturs Šopenhauers (*Arthur Schopenhauer*, 1788–1860) un daudzi citi.

proti: mēs pastāvīgi esam cilvēku sabiedrībā, kas mūs neizbēgami kaitina, nomāc un ierobežo, bet bez kuras neviens, pat visatturīgākais un visaugstāko autonomijas līmeni praktizējošais filozofs tā īsti nav iemācījies iztikt.

Bibliogrāfija

- Dikinsons, Emīlija. (2017) *Āboliņš un bite*. Tulk. K. Vērdiņš. Rīga: Neputns.
- Hohn, Donovan. (2015) *Everybody Hates Henry David Thoreau*. Pieejams: www.newrepublic.com/article/123162/everybody-hates-henry-david-thoreau (skatīts 16.10.2021.)
- Marcus, James. Thoreau in Love. Pieejams: <https://www.newyorker.com/books/page-turner/thoreau-in-love> (skatīts 16.10.2021.)
- Marland, Pippa. (2013) Ecocriticism // *Literature Compass*. Vol. 10(11), pp. 846–868.
- Pasaules Dabas fonds. *Ekoloģiskā pēda*. Pieejams: www.pdf.lv/epeda/epeda.html (skatīts 16.10.2021.)
- Rižis, Mariāns. (2013) Ekokritika // Kalniņa, Ieva E., Vērdiņš, Kārlis u. c. (sast.) *Mūsdienu literatūras teorijas*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 465.–472. lpp.
- Schulz, Kathryn. (2015) *Pond Scum*. Pieejams: www.newyorker.com/magazine/2015/10/19/pond-scum (skatīts 16.10.2021.)
- Steigens, Andreass. (1999) *Nākotne sākas šodien*. Tulk. S. Valtere u. c. Rīga: Nordik.
- Šellings, Frīdrihs. (2008) *Transcendentālā ideālisma sistēma. Fragmenti*. Tulk. E. Ābola. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Toro, Henrijs Deivids. (2004) *Voldena jeb Dzīve mežā*. Tulk. V. Ābols. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Vitmens, Volts. (2011) *Zāles stiebri*. Tulk. A. Ostups, K. Vērdiņš u. c. Rīga: Neputns.